

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Sulkunen, Sari; Malin, Antero

Title: Aikuisten lukutaito tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitona

Year: 2014

Version:

Please cite the original version:

Sulkunen, S., & Malin, A. (2014). Aikuisten lukutaito tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitona. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10.4.2014(Huhtikuu).
<http://www.kieliverkosto.fi/article/aikuisten-lukutaito-tiedon-kasittelyn-ja-hallinnan-avaintaitona/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Aikuisten lukutaito tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitona

Sari Sulkunen ja Antero Malin

Kansainväliset oppimistulosten ja osaamisen arvioinnit elävät kultakauttaan, ja lähes joka vuosi Suomessakin julkaistaan eri kohderyhmien avaintaitoja kartoittavien tutkimusten tuloksia. Tutkimusten kohteena olevat taidot vaihtelevat tutkimuksesta toiseen, mutta lukutaitoa pidetään arkielämän, oppimisen ja työn kannalta niin keskeisenä, että se sisältyy käytännössä kaikkiin arviointitutkimuksiin.

Useimmat kansainväliset arvioinnit kohdistuvat lasten ja nuorten taitoihin. Niitä arvioidaan PISAn kaltaisissa tutkimuksissa, jotka muutaman vuoden välein kartoittavat osaamisen tasoa ja siinä tapahtuneita muutoksia. Aikuisväestön osaamista on tutkittu harvemmin, sillä Aikuisten kansainvälinen lukutaitotutkimus IALS (*International Adult Literacy Survey*) toteutettiin vuosina 1994–98 ja Kansainvälinen aikuistutkimus PIAAC (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies*) pari vuotta sitten (Linnakylä ym. 2000; Malin ym. 2013). Muihin aikuisten osaamista kartoittaviin kansainvälisiin tutkimuksiin Suomi ei ole osallistunut. Viime syksynä julkaistuille PIAAC-tuloksille on siis ollut selvästi tarvetta.

PIAAC-tutkimuksessa arvioitiin 16–65-vuotiaiden aikuisten kolmea tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitoa: lukutaitoa, numerotaitoa ja tietotekniikkaa soveltavaa ongelmanratkaisutaitoa. Tässä artikkelissa keskitytään kuvaamaan tutkimuksen lukutaidon arviointia sekä sen keskeisiä tuloksia.

Miten PIAAC-tutkimuksessa arvioidaan lukutaitoa?

PIAAC-tutkimuksessa arvioitiin aikuisten lukutaitoa yhtenä tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaidoista, joita jokainen tarvitsee koko elämänsä ajan työssä, opiskelussa, vapaa-ajan harrastuksissa sekä arjen jokapäiväisissä toimissa. Tiedon käsittelyn ja hallinnan taitojen ajatellaan olevan elinikäisen oppimisen sekä tietoyhteiskunnan työ- ja arkielämään osallistumisen edellytys. Siksi ne ovat myös tärkeitä elinikäisen oppimisen kohteita, joiden osaamista – ja opettamista – on tarpeen kehittää. (OECD 2013b, 56.) Lukutaidon näkökulmasta tämä tarkoittaa, että jokaisen tulee kehittää lukutaitoaan erilaisissa tilanteissa ja useilla elämänaloilla koko elämän ajan. Työelämässä tarvittavat tekstit ja siten myös tekstien tulkitsemisen, käyttämisen ja tuottamisen taidot muuttuvat kaiken aikaa. Myös arkielämä on muuttumassa vaativammaksi ja monimutkaisemmaksi, sillä esimerkiksi monet palvelut löytyvät yhä useammin internetistä, ja niihin liittyvät tekstit saattavat olla vaikeaselkoisia (Karvinen 2014). Internetin rooli myös tiedonhaussa on jo keskeinen:

googlaamalla tieto löytyy usein helposti ja nopeasti, mutta tämä edellyttää monimuotoisten ja multimodaalisten tekstien tulkin taitoja sekä luetun relevanssin ja luotettavuuden arviointia (esim. Leu ym. 2013).

PIAAC-tutkimuksessa lukutaito nähdään kirjoitettujen tekstien ymmärtämisenä, arvioimisena ja käyttämisenä sekä niiden lukemiseen sitoutumisena yhteiskuntaelämään osallistumiseksi, lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi sekä tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi (OECD 2013b, 59; myös Malin ym. 2013, 19). Määritelmä on samanlainen kuin PISA-tutkimuksessa (OECD 2010, 37), ja se heijastaa funktionaalista lukemiskäsitystä (Kauppinen 2010). Arvioinnin sisällöt painottavat lukemista tiedon käsittelyn ja hallinnan avaintaitona, sillä useimmat lukutaitokokeen tekstit olivat informatiivisia.

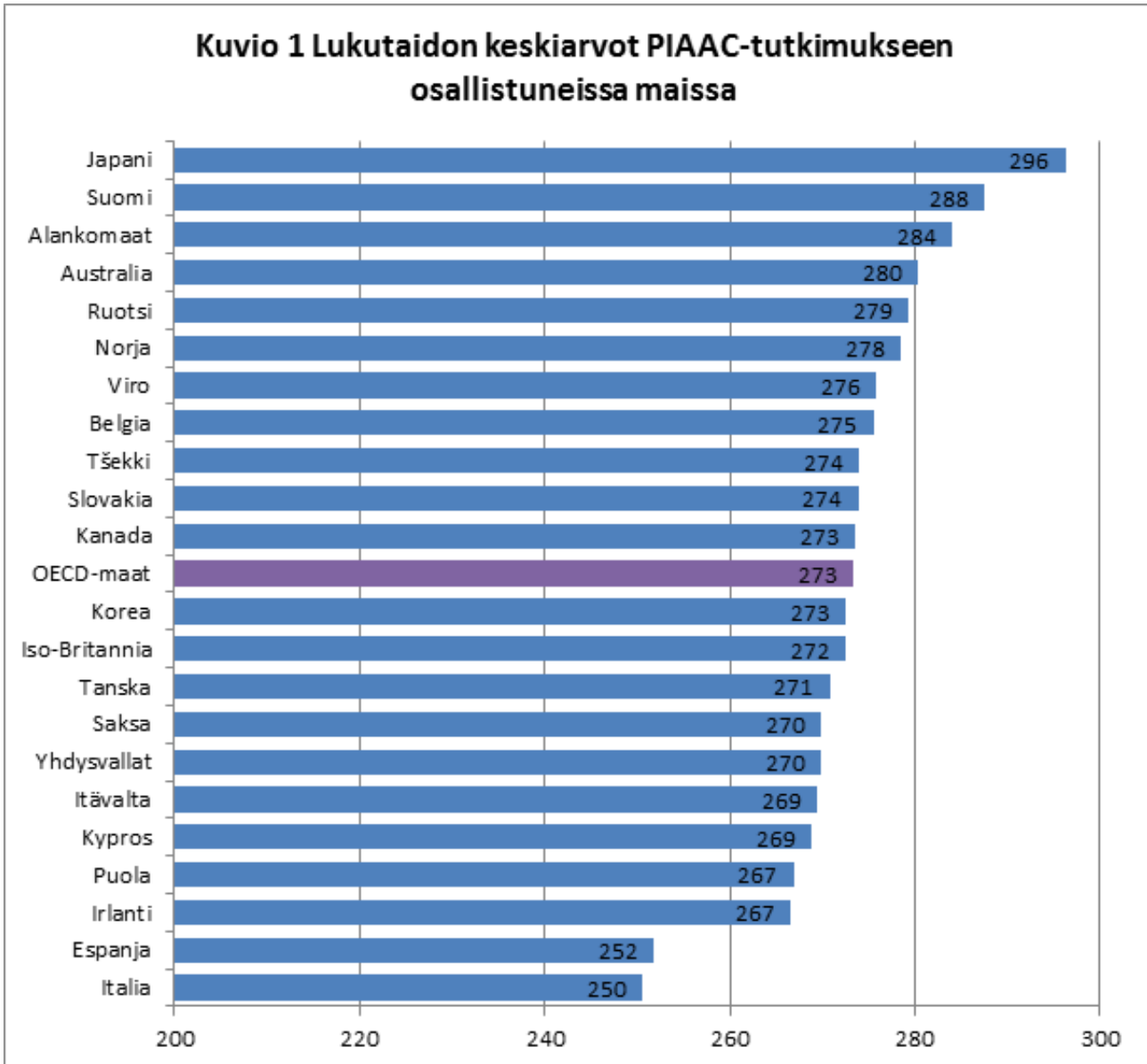
Lukutaitoa arvioitiin pääsääntöisesti tietokoneella suoritettavien käytännönläheisten tehtävien avulla. Mikäli tietokoneen käyttö ei syystä tai toisesta sujunut, tehtävien tekemiseen käytettiin perinteistä tehtävävihkoa. Tehtävät muistuttivat työ- ja arkielämän todellisia tilanteita, ja niiden tekemisessä tarvittiin nimenomaan perustaitoja, ei asiantuntijataitoja. Lähes kaikissa lukutaitotehtävissä vastaaja ohjattiin valmiiksi luettavan tekstin äärelle, ja hänelle esitettiin kysymyksiä kyseisestä tekstistä. Osa teksteistä ja tehtävistä oli samoja kuin reilu vuosikymmen aiemmin SIALS-tutkimuksen painetussa muodossa olleet materiaalit, osa oli autenttisen oloisia verkkosivuja. Lukutaidon arvioinnissa ei kuitenkaan käytännössä arvioitu *verkkolukutaitoa*, johon sisältyy luetun ymmärtämisen ja arvioimisen lisäksi muun muassa tiedonhaku (Leu ym. 2013). PIAAC-tutkimuksessa lukutaidon ja tietotekniikkaa soveltavan ongelmanratkaisutaidon välinen ero hämärtyy, sillä vaikka lukutaidon arviointiin sisältyi yksittäisten verkkosivujen lukemista, tiedonhaku ja useamman verkkosivuston lukemista edellytettiin vain ongelmanratkaisun arvioinnissa (Rouet 2013). Lisäksi PIAAC-arvioinnin ongelmanratkaisutaito sisältää muun muassa viestintävälineiden ja tietoverkkojen hyödyntämistä tiedon hankkimisessa ja arvioimisessa, viestinnässä ja käytännön tehtävien tekemisessä (OECD 2013b, 59). Tämä kaikki on kiistämättä olennaista myös verkkolukutaidolle vaikkakaan ei sen ainoa tai olennaisin osa-alue (Leu ym. 2013).

PIAAC-tutkimukseen osallistui 24 maata. Tutkimuksen Suomen perusjoukon muodostivat kaikki 16–65-vuotiaat maassa asuvat henkilöt, joita oli noin 3,5 miljoonaa henkilöä. Suomessa otoskoko oli 8 099 henkilöä, joista tutkimukseen osallistui 5 464 henkilöä. Suomen vastausosuus oli siis 66 prosenttia. Tilastokeskuksen haastattelijat toteuttivat tiedonkeruun käyntihaastatteluina, joka koostui haastattelijan tekemästä tietokoneavusteisesta taustahaastattelusta ja haastateltavan itsenäisesti tekemästä perustaitokokeesta. (Malin ym. 2013, 13–14.)

Kuinka hyvin suomalaisaikuiset lukevat ja millä taidot selittyvät?

Olemme tottuneet siihen, että suomalaiset lapset ja nuoret ovat – heikentyneistä PISA-tuloksista huolimatta (Kupari ym. 2013) – kansainvälisissä lukutaitotutkimuksissa kärkijoukossa. PIAAC-tulosten perusteella myös aikuisten lukutaito on verraten vahva, sillä Suomea paremmin menestyi vain Japani (kuvio 1). Myös numerotaidossa ja tietotekniikkaa soveltavassa ongelmanratkaisussa suomalaisten taidot olivat toiseksi parhaat ja selvästi tutkimukseen osallistuneiden OECD-maiden keskiarvojen yläpuolella (OECD 2013b; Malin ym. 2013). Muissa Pohjoismaissa lukutaidon taso oli heikompi kuin Suomessa, vaikka Ruotsi ja Norja ylsivätkin sangen hyvin tuloksiin. Ruotsi on menestynyt heikosti viimeisimmässä lasten ja nuorten lukutaitotutkimuksissa, ja näiden kohderyhmien lukutaito on laskenut tasaisesti (OECD 2010; Mullis ym. 2012). Toisaalta Ruotsi oli 1990-luvulla toteutetussa aikuisten kansainvälisessä lukutaitotutkimuksessa

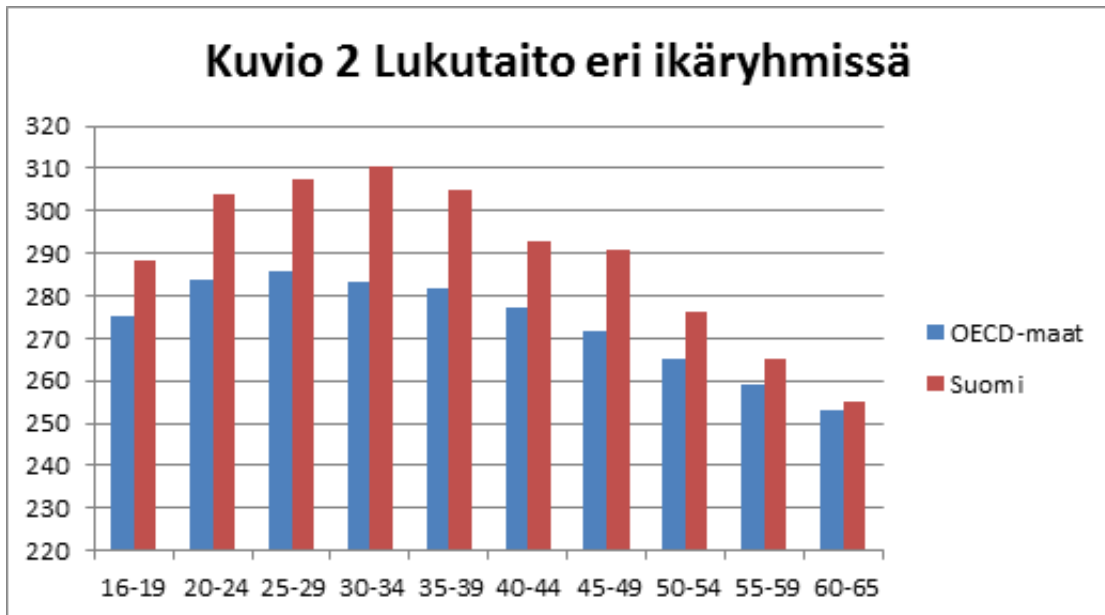
(IALS) kärkimaa (Linnakylä ym. 2000) ja menestyi jopa Suomea paremmin.

Vaikka suomalaisaikuisien keskimääräinen lukutaito oli hyvä, oli osaamisen vaihtelu Suomessa kuitenkin kansainvälisesti verrattuna suurta. Aikuiset jaettiin lukutaitonsa perusteella eri suoritusasteille, joista tasolle 5 ylsivät parhaimmat lukijat ja tasolle 1 tai jopa sen alle jäivät heikoimmat lukijat (ks. tarkemmin OECD 2013b, 63–67; Malin ym. 2013). Vaikka kaksi kolmasosaa suomalaisista aikuisista ylsi vähintään tasolle 3 eli oli hyviä tai erinomaisia lukijoita, niin 11 prosentilla oli suuria puutteita lukutaidossa. Tämä on vähemmän kuin OECD-maissa keskimäärin (15 %), mutta silti tähän ryhmään kuuluu Suomessa noin 370 000 aikuista. Nämä aikuiset eivät ole lukutaidottomia, mutta heillä on vaikeuksia selvittää vaativista lukemistehtävistä. Heidän lukutaitonsa riittää lyhyiden ja tuttua aihetta käsittelevien tekstien ymmärtämiseen ja tekstissä selkeästi esitettyjen tietojen tunnistamiseen (Malin ym. 2013, 18).

Mitkä seikat sitten selittävät lukutaidon vaihtelua? Tavallisimmat selittäjät ovat aikuistutkimuksesta toiseen samat eli ikä, koulutus, ammatti, kielitausta ja sukupuoli (ks. esim. Linnakylä ym. 2000, OECD 2013b).

Esimerkiksi ikä oli vahvasti yhteydessä perustaitojen osaamiseen (kuvio 2), ja osaksi suuri lukutaidon vaihtelu selittyikin vanhimpien ikäryhmien muita heikommalla lukutaidolla. Paras lukutaito Suomessa oli 30–35-vuotiailla, ja sitä nuoremmilla sekä sitä vanhemmilla lukutaito oli selvästi heikompi. Vanhimmat ikäryhmät, erityisesti 55–65-vuotiaat, olivat taidoiltaan selvästi muita ikäryhmiä heikompia. Vaikka vanhimmat ikäryhmät jäivät paljon jälkeen nuoremmista ikäryhmistä, oli iäkkäimpienkin suomalaisten osaaminen suunnilleen OECD-maiden keskitasoa (kuvio 2).

län ohella henkilön oma koulutustaso on yksi selvimmän lukutaitoon yhteydessä oleva tekijä. Yleistäen voi sanoa, että mitä korkeamman koulutuksen on suorittanut, sitä korkeampi oli keskimääräinen lukutaito PIAAC-tutkimuksessa. Parhaita lukutaito oli korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden joukossa ja heikointa pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneiden ryhmässä. Lukutaidoltaan toiseksi paras oli ryhmä, jonka korkein koulutus on lukio. Ammatillisen koulutuksen hankkineet olivat lukutaidoltaan jonkin verran pelkän perusasteen koulutuksen suorittaneita parempia. (Malin ym. 2013, 39.) Ero lukiokoulutuksen ja ammatillisen tutkinnon hankkineiden välillä oli suuri niin lukutaidoissa kuin muissakin PIAAC-tutkimuksessa arvioituissa taidoissa. Tämä kielinee siitä, että näille koulutuspoluille hakeutuvat ovat sangen erilaisia pohjataidoiltaan ja että koulutusryhmissä on hyvin eri-ikäisiä aikuisia. Lisäksi esimerkiksi lukiokoulutuksen hankkineiden joukossa on paljon opiskelijoita (Malin ym. 2013, 40), jotka harjoittavat lukutaitoaan jatkuvasti ja siten myös kehittävät niitä. Koska ikä ja koulutus ovat keskenään yhteydessä, esimerkiksi ikäryhmien väliset erot selittyvät ainakin osaksi sillä, että koulutuksen laatu on parantunut ja koulutustaso noussut. Tästä huolimatta kummallekin tekijälle jää vielä selitysosuutta, sillä kun ikä, sukupuoli, kielitausta, koulutus, vanhempien koulutus ja ammatti vakioidaan, on lukutaidon piste-ero nuorimman ja vanhimman ikäryhmän välillä Suomessa vielä 42 pistettä ja peruskoulutuksen ja korkeakoulutuksen hankkineiden välillä 33 pistettä. Kaikista suurin piste-ero on Suomessa syntyneiden, testikieltä äidinkielenään puhuvien ja muualla syntyneiden, muuta kuin testikieltä äidinkielenään puhuvien välillä: kun edellä mainitut demografiset tekijät vakioidaan, on lukutaidon piste-ero näiden ryhmien välillä 54 pistettä. Ero selittyy alle viisi vuotta maassa olleiden heikolla osaamistasolla. (OECD 2013b, 126–128, 271.)

Voiko PIAAC-tuloksia vertailla muihin lukutaitotuloksiin?

PIAAC-tutkimuksessa on käytetty osin samoja tehtäviä kuin edellisessä aikuisten lukutaitoon kohdistuvassa IALS-tutkimuksessa asiategstien lukemisen osa-alueella (OECD 2013b). Tämän vuoksi näiden kahden tutkimuksen lukutaitotuloksia ja asiategstien lukutaidon tuloksia voi verrata keskenään. PIAAC-tutkimuksella on yhtymäkohtia myös PISA-arviointiin, sillä lukutaito on määritelty kummassakin tutkimuksessa samalla tavalla, kuten edellä on mainittu. Näiden kahden tutkimuksen välillä on kuitenkin paljon eroja: kohderyhmät ovat erilaiset, minkä lisäksi myös arvioinnin toteutus on ollut hyvin erilainen eivätkä käytetyt tehtävät ole olleet samat. Toki PISA-tutkimukseen vuosina 2000–2009 osallistuneet nuoret sisältyvät PIAAC-tutkimuksen perusjoukkoon. (Ks. tarkemmin OECD 2013c.) Näiden kahden tutkimuksen tuloksia ei siis voi suoraan verrata.

Aikuisten kansainväliseen lukutaitotutkimukseen verrattuna suomalaisten aikuisten keskimääräisessä lukutaidossa ei ole juurikaan tapahtunut muutosta 14 vuodessa. Tarkasteltaessa eri ikäryhmiä oli alle 25-vuotiaiden lukutaito kuitenkin selvästi heikentynyt ja yli 35-vuotiaiden jonkin verran parantunut (Malin 2013b, 34). Tämä on yhdenmukaista heikentyneiden PISA-tulosten kanssa (Kupari ym. 2013), vaikka näiden tutkimusten tuloksia ei voikaan suoraan verrata: nuorten lukutaito on aiempaa heikompi.

PIAAC- ja PISA-tutkimusten tuloksissa on yksi merkittävä ero, ja se koskee tyttöjen ja poikien lukutaitoa. Kaikissa PISA-arvioinneissa 15-vuotiaat tytöt ovat olleet samanikäisiä poikia selvästi parempia lukijoita (OECD 2010, OECD 2013a), ja ero tyttöjen hyväksi on ollut yksi osallistujamaiden suurimmista. PIAAC-tutkimuksessa sen sijaan naisten ja miesten välinen ero lukutaidossa oli hyvin pieni eli vain 2 pistettä, kun ikä, koulutus, kielitausta, ammatti ja vanhempien koulutus vakioitiin (OECD 2013b). Näin oli myös 16–29-vuotiaiden ikäryhmässä, johon PISA-tutkimukseen aikanaan osallistuneet nuoret sisältyvät. Myöskään IALS-tutkimuksessa sukupuolieroa ei juurikaan ollut (Linnakylä ym. 2000). Mistä tämä johtuu? Selitys voi liittyä esimerkiksi arviointikontekstiin tai arvioinnin tapaan, mutta yksiselitteistä vastausta on vaikea antaa. Aikuistutkimukset on toteutettu pääosin vastaajan kotona ja PISA koulussa; aikuistutkimuksista IALS toteutettiin tähänastisten PISAn lukutaidon arviointien tapaan paperisen koevihkon avulla mutta PIAAC tehtiin tietokoneella. Kaikissa näissä arvioinnin sisällöt ovat painottaneet arjessa autenttisia lukemistehtäviä.

Lopuksi

Me suomalaiset voimme olla tyytyväisiä PIAAC-tutkimuksen tuloksiin. Aikuisten lukutaito oli kansainvälisessä vertailussa keskimäärin korkeatasoista. Tämä antaa hyvän perustan hallita työ- ja arkielämän muutoksia.

Tutkimustulokset antavat myös miettimisen aihetta, ja perimmäinen arviointitutkimuksen tarkoitus onkin koulutusjärjestelmän kehittäminen. Yllättävän monen aikuisen lukutaito oli puutteellinen arjen vaatimusten näkökulmasta. Erityisesti vanhimpien ikäryhmien taidoissa on paljon kohennettavaa, jos ajatellaan vaikka heidän työuriensa pidentämistä. Yhtä tärkeää on estää nuorten taitojen heikkeneminen.

Perustaitojen hallinnassa on kysymys myös tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta. Ei voi olla hyväksyttävää, jos joiltain väestöryhmiltä puuttuvat yhteiskunnassa pärjäämiseen tarvittavat perustaidot. Tavoitehan on, että jokaisella on vankat perustaidot.

Kansainvälinen vertailu antaa mahdollisuuden tarkastella oman järjestelmän vahvuuksia ja heikkouksia muiden tekemien ratkaisujen kontekstissa. Parhaimmillaan tämä voi johtaa aitoon vuoropuheluun ja näkökulmien avartumiseen, ikävimmillään koulutusratkaisujen kopioimiseen täysin erilaisista olosuhteista

toisiin. Parhaassa tapauksessa myös me suomalaiset voimme oppia paljon siitä, kuinka parhaiten tukea heterogeenisen aikuisväestön perustaitoja.

Sari Sulkunen on yliopistonlehtori ja lukutaitotutkija Jyväskylän yliopistossa.

Antero Malin on professori ja PIAAC-tutkimuksen kansallinen johtaja Jyväskylän yliopistossa.

Lähteet:

Karvinen, K. 2014. Kansalaisten käsityksiä virkakielestä. Kielikello 1/2014, s. 12–14.

Kauppinen, M. 2010. Lukemisen linjaukset. Lukutaito ja sen opetus perusopetuksen äidinkielen ja kirjallisuuden opetussuunnitelmissa. Jyväskylä studies in humanities 141. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kupari, P., Välijärvi, J., Andersson, L., Arffman, I., Nissinen, K., Puhakka, E. & Vettenranta, J. 2013. PISA12 ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:20.

Leu, D., Kinzer, C.K., Coiro, J., Castek, J. & Henry, L.A. 2013. New literacies: A dual-level theory of the changing nature of literacy, instruction and assessment. Teoksessa D. Alvermann, N.J. Unrau & R.B. Ruddell (toim.) Theoretical models and processes of reading, s. 1150–1181. International Reading Association.

Linnakylä, P., Malin, A., Blömqvist, I. & Sulkunen, S. 2000. Lukutaito työssä ja arjessa. Aikuisten kansainvälinen lukutaitotutkimus Suomessa. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.

Malin, A., Sulkunen, S. & Laine, K. 2013. PIAAC 2012. Kansainvälisen aikuistutkimuksen ensituloksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013: 19.

Mullis, I., Martin, M., Foy, P. & Drucker, K. 2012. PIRLS 2011 International results in reading. TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College.

OECD 2010. PISA 2009 Results: What Students Know and Can Do – Student Performance in Reading, Mathematics and Science (Volume I). Paris: OECD.

OECD 2013a. PISA 2012 Results: What Students Know and Can Do – Student Performance in Mathematics, Reading and Science (Volume I), PISA: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201118-en>

OECD 2013b. OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills. OECD Publishing.

OECD 2013 c. The Survey of Adult Skills: Readers's Companion. OECD Publishing.

Rouet, J.-F. 2013. Personal communication. December 9th, 2013, Oxford, UK.

